

ORTAÇAĞ MÜLKİYET ÖĞRETİSİ VE İNSANOĞLU MÜLKİYETİ

KÖLELİK (1)

Yrd. Doç. Dr. M. Kemal Utku

Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi E. Öğr. Üyesi

2014-2015 dönemi ders notlarımdan alıntı yapılarak hazırlanan aşağıdaki yazı daha sonra yayınlamayı planladığım Tarih Boyunca Din ve Kölelik adlı çalışmamın bir bölümü olan erken Hıristiyanlık ve Orta Çağ Hıristiyanlık öğretilerinin özeti mahiyetindedir ve her hususu kapsamak iddiasında değildir.

Her ne kadar köleliğe ilişkin ilk Hıristiyanların tutumunu tam olarak bilmiyorsak da, genel olarak teori ve pratik de Hıristiyanlığın kölelik kurumuna karşı çıkmadığını söyleyebiliriz. Örneğin Essenelilerin köleliği lanetlemelerine rağmen Kilisenin kölelik kurumunun yasal olarak Orta Çağa kadar sürmesine ses çıkartmadığı da bir gerçektir.

Kölelik, Hıristiyanlığın kabul ettiği ve değiştirmek için hiçbir çaba göstermediği, adeta eşya hukukunun ve devlet düzeninin bir parçası olarak kalmış ve devletin ahlaki güvencesiyle daha da güçlenmiştir.¹ (Kautsky, 1925, 412) Çoğu Hıristiyan düşünürüne göre köleye sahip olma hakkı diğer tüm yasalar gibi gerekli olup, ortadan kaldırılıncaya değin Tanrının var olmasına müasade ettiği bir kurum olarak kalmıştır. Kilise hiç şüphesiz Hıristiyan idealleri olduğu varsayılan içsel özgürlük ve eşitliğin kölelik kurumuyla tamamen tutarsız olduğunun bilincindeydi ancak yine de bu kurumla uzlaşmış ve sosyal yapıda değişiklik yapmamayı yeğlemiştir.²

Hıristiyanlık tarihi ve İncil üzerine yapılan pek çok çalışmanın üzerinde fikir birliğine vardığı nokta, Hazreti İsa ve Havarilerinin etraflarındaki kölelerden ve bu kurumdan haberdar oldukları halde köleliği kaldırmayı düşünmedikleridir. Onlar köle sahibine, kölelerine iyi davranmasını ve kölelere de sabırlı olmaları yönünde vaazlar vererek, köleliğin utanç duyulması gereken bir şey olmaktan ziyade, kabul görmesi gereken bir hak olarak algılanmasını istemişlerdir. Aziz Paul ve Aziz Peter'de dahil olmak üzere İsa'nın tüm havarileri öğretilerinde Hazreti İsa'nın köleliği kabul etmediğini, tüm insanların Tanrı katında hür ve eşit olduklarını vurguladığını belirtirler. Ancak, Hazreti İsa'nın kölesi olmamasına karşılık bütün Havarileri köleliğin o devirde çok yaygın olduğunu da hiçbir zaman inkar etmezler.³

Seneca, insanların vatandaş olarak değil ancak ahlaki olarak eşit olduğunu söyler. Kölenin sahibine, köleye kendisi köle olsaydı nasıl davranılmasını isteyecekse öyle davranmasını öğütler; itaatkar olması için köleye karşı anlayışlı ve iyi olunmasını önerir.

Hıristiyan uluları Aziz Paul'un öğretilerini takip ederek dolaylı olarak köleliği sanki o kendi içinde Hıristiyan yasalarıyla çelişkili değilmiş gibi kabul etmişlerdir. Kölelik hakkındaki bu değerlendirme Hıristiyan din felsefesi okullarının sistemli etik öğretilerinde kalıcı bir hale gelinceye kadar devam etmiştir. Kölelik kurumunun bütünüyle mülkiyetin hukuk dışı bir şekli olduğunu ifade etmekten ise hep kaçınılmıştır.

Mülkiyet kurumuna ilişkin çoğu metinlerin kölelik konusu ile çok benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Köleliğin (*Patristik*) uygulamalarıyla mülkiyet arasındaki benzeşme Lactantius'un

yazılarında da görülür (*Lactantius*, 1886, v. 15-16): “İnsanı yaratan Tanrı herkesin eşit olmasını istemiştir. Yaşamda da aynı koşulları öngörmüş, herkesi akıllı yaratmış, herkese ölümsüzlük vaat etmiştir... Tanrımız aynı olup onun önünde hepimiz aynı haklara sahibizdir; bizler onun çocuklarıyız” der ve ilave eder, 'Tanrı katında adil olmayan dışında kimse fakir değildir, erdemle dolu olan dışında da kimse zengin değildir... Bazıları aranızda fakir ve zengin yok mu, bazıları hizmetkar bazıları efendi değil midir? Diye soracaktır... Biz insanoğlunu yapısıyla değil, ruhuyla ölçtüğümüz için, her ne kadar bedensel özellikleri değişik ise de hizmetkarlarımız yoktur; dinsel açıdan da onlara "hizmetkar arkadaşlarımız" olarak bakarız.' (a.g.e)

Görüldüğü gibi kölelik bir nevi kutsama olarak sunulmuş, ilan edilmiştir, çünkü köleliğin de fakirlik gibi alçak gönüllülüğün ve sabrın erdemlerinin bizlere uygulanma fırsatını verdiği vurgulanmıştır.

Hıristiyan ulularına göre devlet ve kölelik kurumu, her ikisi de, insanlığın kötü ve ahlaksız davranışları nedeniyle kurulmuştur. Kölelerle hür insanlar arasındaki farklılığı yaratan sadece insan yasalarıdır. Devleti oluşturan tüm karşıtlıklarda olduğu gibi kölelik kurumu da Tanrı'nın elindeki disiplin kudretidir; Tanrı'nın hoşlanmayacağı bir şey köleden istenmediği sürece de çiğnenemez. Augustinus (*Augustinus*, 1888, xix, 14-15) 'alın yazısı' (*predestination*) görüşleri insanoğlunun doğal eşitsizliği taşımasını da beraberinde getirmektedir: “Günah esaretin anasıdır ve insanın insana tabi olmasının ilk nedenidir. Augustinus, ayrıca savaş esirlerinin köleleştirilmesini de haklı bulmaktadır; 'Fethedilenin günahlarının affedilmesi veya cezalandırılması şeklindeki mütevazilik Tanrı'nın kararıdır.' (a.g.e.)

Aziz Augustine'in kölelik değerlendirmelerini derinliğine analiz eden P.A.R. Janet' göre bu görüşte önemli bazı noktaları belirtmek gerekmektedir (*Janet*, 1887,302): (1) Kölelik doğa yasasına aykırıdır, bir haksızlıktır. Bu, Aristo'nun öğretisinin zıddıdır; ancak Stoacıların kiler ile uyumludur.⁴

(2) Kölelik günahın bir sonucudur ve bu yeni prensip Augustinus'un icadıdır. Kendisi köleliğe, ne doğal eşitsizliğin, ne savaşın, ne de uzlaşmanın neden olduğunu, bunun ancak günahın kaynaklandığı şeklinde bir kural bulmuştur. Yani kölelik insan doğasının yozlaşmasının doğal sonucu olarak ortaya çıkan bir kurumdur. (3) Günah sonucunda ortaya çıkan köleliğin, Hazreti İsa tarafından yok edildiği asla söylenemez. Kölelik, Aziz Augustine'e toplum var oldukça devam edecektir.

DİPNOTLAR

1

K. Kautsky'e göre Hıristiyanlığın köleliği tasfiye ettiği iddiası tamamen gerçek dışıdır; tam tersine Hıristiyanlık doğuşundan itibaren köleliğin sürmesine katkıda bulunmuştur. (Kautsky, 1925, 412): ' Antik çağlarda köle korku ile sindirilmiş, muhafaza edilmiştir. ..Hıristiyanlık kölenin körukörüne itaatın içtenlikle uyulması gereken ahlaki bir görev olarak yüceltmıştır.'

2

Roma İmparatorluğunu ulaştırılan ülkelerin üretim tarzı tarımdı. Bu üretim tarzı ise çoğu üretim araçlarında özel mülkiyet gerektirir...Ancak özel mülkiyet olan her yerde ekonomik eşitsizlik hep vardır. Sınıf farklılıkları ve sınıf düşmanlıkları ortaya çıkar. Her sınıfın amacı aynıdır: Toprak üzerindeki mülkiyetini büyütme. Arazi mülküne sahip olmanın onu sürececek işçi olmadığı zaman hiçbir değeri yoktur. Bu olağanüstü problem geniş çiftliklerin ortaya çıkma olasılıkları mevcut olduğu durumlarda acillesir. Ücretli işçilik yaygın değildi henüz ve özgür işçiler sayıca çok azdı. Roma aile işletmeleri be sanayisi birbirine yakından bağlantılıydı. Ayrıca ek işçiye gereksinim duyulduğu hallerde bu işçilerin çalıştıkları evin üyesi olmaları gerekmekteydi...Geniş zirai kuruluşların ek işçi gereksinimleri sadece zorla alıkoymayla sağlanabilmekteydi. Bu amaç kölelikle çözülmüş oldu...Kölenin yaşamını bağışlamanın tek bir nedeni vardı: Yeni bir esirin fiyatının yüksek olması. Ücretli işçi

çok ucuza mal oluyordu ve eğer çalışmayacak bir duruma gelirse yerine birisini bulmak çok kolaydı; esirin ise satın alınması durumu vardı. Bu ise ucuz değildi. Zamansız ölen işçi, sahibi için önemli bir masraf kapısıydı(Kautsky, 1925, 50).

3

Ephesians, vi, 5,6,9.

4

Aristo, iki tür köle kabul eder(Tannenbaum & Schulz, 2011, 97): Geleneksel köle ve doğası gereği köle olmayan diye. Bu tür insanların akılları vardır ve kendi kent- devletlerinde (polis) yurttaş niteliğindedirler. Onlar genellikle, Aristo'nun zamanında bir tür uygulama sonucu köle olmuşlardır, örneğin bir savaşta ordularının yenilgisinin ardından esir alınırlarsa. Diğer yandan, doğal kölelerin akli eksiktir ve sürekli olarak bir efendinin onları yönetmesi gerektir. Bu düzenleme hem efendi hem de köle için faydalıdır. Kendi hallerine bırakıldıklarında köleler 'irrasyoneldir', kendilerine bakamazlar. Efendilerinin rasyonel emirlerine itaat ettiklerinde ise onlar efendilerinin erdemine katıl-dıkları için daha iyi durumda olurlar. Bu, elbette, efendi için de faydalıdır, zira köleler, onlara yurttaşlık görevlerini yerine getirmek ve kendilerini geliştirmeleri için gerekli boş zamanı sağlarlar.

Aristo, köleler ile ilgili bu sonuçlara kendisi bütün insanları yukarıdan aşağıya--hiyerarşik--doğru akıl yürütme yeteneğine dayalı düzenin bir parçası olarak gördüğü için ulaşır. Ruhun, bedeni, aklın tutkuyu yönettiği gibi, erkekler kadınları, efendiler de kölelerini yönetmelidir der Aristo. Akli eksik olanlar, herkesin faydası için hayatlarını hizmet ederek geçirirler. Aristo, Platon'un 'filozof-kıral' elitizmini reddeder. Platon'un yönetici sınıf içindeki cinsel ve komünistçe eşitlikçiliğini de, kadınların ve 'doğal' kölelerin ikincil konumları gibi ekonomik farklılıklarında olağan sayıldığı erkek egemen bir yapıyla değiştirir (a.g.e.)

KAYNAKLAR

Aquinas, Thomas 1981 Summa Theologica (Trans.:1981), Westminster, MD:Christian Classics.

-----, Thomas 1982 De Regimina Principum (Trans.: 1981), Westminster, MD; Christian Classics.

Aristotle. 1958 Politics (Ed. Ernst Barker) London: Univ. of Oxford Press,

Augustine. 1988 De Civitate Dei (Trans. 1981) Westminster, MD : Chrisian Classics.

Isidore de Seville. 2006 Etimologies (Trans. 2006) Cambridge: Univ. Press.

Janet, P.A.R. 1887 Histoire de la Science Politique (Paris: Colin Pub.

Kautsky, Karl 1925 Foundations of Christianity New York : Atheneum.

Lactantius. 1886 Divine Institutions, In (Ed. A.C. Coxe) Anti-Nicene Fathers, Vol. 7, Bufallo, N.Y., Christian Literature Pub. Co.

O'Brien,G 1920 An Essay on Medieval Teaching London: Longmans; Green and Co.

Tannenbaum & Schulz 2011 Siyasi Düşünceler Tarihi Ankara: Adres Yayınları.